

№4 2019 (98)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія **КВ №23669-13509 ПР**
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентові України

Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

І. Ф. ПРОКОПЕНКО,
головний редактор

Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора

О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com

Затверджено вченою радою

ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол № 11 від 25.11.2019

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ КОЛЕГІУМ

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор

А. В. БАБІЧЕВ, кандидат наук з державного управління

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік
НАН України, член-кореспондент НАПН України

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор

С. В. ГАЗАРЯН, доктор наук з державного управління, професор

В. М. ГРИНЬОВА, доктор педагогічних наук, професор

І. В. ДУНАЄВ, доктор наук з державного управління, доцент

М. Б. ЄВТУХ, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

С. Т. ЗОЛОТУХІНА, доктор педагогічних наук, професор

О. М. ІОНОВА, доктор педагогічних наук, професор

М. М. КОВАЛЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор

Т. В. КРУТСЬКИХ, доктор фармацевтичних наук, професор

В. М. ЛІСОВИЙ, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент
Національної медичної академії України

О. В. НАНКА, кандидат технічних наук, доцент, академік Української
національної академії наук екологічних технологій

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

І. Ф. ПРОКОПЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, академік
НАПН України

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор

О. Л. СИДОРЕНКО, доктор соціологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент
НАН України

В. П. СОЛОВИХ, доктор наук з державного управління, професор

А. М. ТУРЕНКО, доктор технічних наук, професор, академік
Транспортної академії України

Ю. О. УЛЬЯНЧЕНКО, доктор наук з державного управління, доцент

О. І. ЧЕРЕВКО, доктор технічних наук, професор, академік Української
академії наук, академік Міжнародної академії холоду, академік
Інженерної академії України

Д. В. ШВЕЦЬ, кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

І. Прокопенко, Ю. Бойчук Харківському національному педагогічному університету імені Г.С. Сковороди — 215 років! 3

ПІД ЗНАКОМ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

<i>І. Прокопенко</i> Г. С. Сковорода і українська освіта: вчора, сьогодні, завтра.....	12
<i>С. Бакай, Л. Перетяга</i> Вшанування пам'яті видатного українського педагога й філософа Григорія Сковороди у ХХ столітті (за архівними матеріалами). До 300-річчя з дня народження.....	21
<i>М. Култаєва</i> Філософська педагогіка Г.С. Сковороди: оригінальна відповідь на виклики модерного суспільства.....	24
<i>Т. Паньок</i> Роль Г. Сковороди у культурному поступі Слобожанщини.....	30
<i>Н. Радіонова</i> Філософсько-освітні інтенції в творчості Григорія Сковороди.....	35
<i>В. Ворожбит-Горбатюк, Н. Борисенко</i> Формування педагогічного оптимізму студентів ресурсами матеріалів творчої спадщини Григорія Сковороди.....	39
<i>О. Іонова</i> Порівняльний аналіз педагогічних поглядів Г. Сковороди та Р. Штайнера.....	43
<i>Н. Левченко</i> Концепт сакральної антропології в структурі біблійної герменевтики Григорія Сковороди як засіб виховання духовності особистості.....	48
<i>О. Друганова, В. Білик</i> Г. Сковорода про роль розумового виховання у формуванні особистості.....	54
<i>С. Лавренко</i> Щастя та його пошуки у морально-етичній філософії Г. С. Сковороди.....	59
<i>Л. Ткаченко</i> Риторичний доробок Григорія Сковороди.....	63
<i>Т. Довженко, В. Тихонович</i> Працюємо під знаком Григорія Сковороди.....	68

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

А. Боярська-Хоменко, А. Денисенко З досвіду організації наукової, навчально-методичної та виховної діяльності кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки..... 73

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

О. Іонова Реалізація ідей Штайнер-педагогіки в освітньому процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди..... 78

ЛІТОПИС

<i>С. Криворучко</i> Порядна людина (Спогади про Л.Г. Фрізмана).....	84
<i>С. Золотухіна, Л. Зеленська</i> Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи в структурі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: сторінки історії... 90	
<i>О. Башкір, С. Золотухіна</i> Сковородинівські традиції в життєдіяльності очільників кафедри педагогіки ХДПІ (30-ті роки ХХ ст.).....	100
<i>В. Зоря, Н. Пономарьова</i> З історії наукових шкіл фізико-математичного факультету.....	108
<i>В. Борисов, Г. Князь</i> Факультет іноземної філології ХНПУ імені Г.С. Сковороди: історія і сьогодення.....	114
<i>В. Коробейнік, Т. Кравчук</i> Факультет фізичного виховання і спорту: історія та сучасні реалії.....	117

ІНФОРМАЦІЯ

Анотації..... 122

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова*.
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко*.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 30.11.2019. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк на ризографії. Умов. друк. арк. 9,7. Облік.-вид. арк. 9,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 111. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки. Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідчення про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2019.

УДК 371

Формування педагогічного оптимізму студентів ресурсами матеріалів творчої спадщини Григорія Сковороди

Вікторія Ворожбит-Горбатюк,
доктор педагогічних наук, професор,

Наталія Борисенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Сучасний світ життєтворчості української молоді насичений подіями, емоційними враженнями. Усе це формує почуттєві світоглядні орієнтири, які закладають базис педагогічного оптимізму. Зазначимо тут, що середовищний чинник формування особистості майбутнього фахівця набуває вирішального значення у період інтенсивного навчання у стінах вищої школи.

Реформаційні процеси, що відбуваються нині в системі вищої професійної освіти в Україні, поряд з незаперечними перевагами, мають відтінок фатального трагізму, зневіри, популістських песимістичних і критичних висловлювань. У єдності практики інтенсивного спілкування у соціальних мережах і так званої емоційної взаємодії в режимі online перелічене вище негативно позначається на формуванні особистості молодої людини. Сучасні науковці — психологи, соціологи, педагоги, представники філософії освіти — визначають одноставно той факт, що до сучасної молодої людини значно зросли вимоги з боку суспільства, власні прагнення, об'єктивні життєві завдання. Сучасна молода людина, студент закладу вищої освіти характеризується високою активністю

і мобільністю, інтенсивним розвитком інтелектуальних, креативних здібностей, прагненням лідерства. На тлі швидкого темпу життя, зростання споживацьких потреб, інтенсифікації інформаційних потоків у сучасного студента виникають відчуття тривожності, віри у фатум, стресовий стан, послаблення функціональних вмінь керувати емоціями і почуттями. За таких умов виникає потреба формування педагогічного оптимізму у студентів. Ресурси матеріалів з циклу педагогічних дисциплін пропонують надзвичайно цінні історико-педагогічні знахідки змістового і методичного компоненту.

В царині педагогічних наук для дослідження проблеми формування педагогічного оптимізму у студентів ми спираємося на положення про взаємозв'язок вивчення внутрішнього духовного світу людини, розроблені визначними просвітниками І. Кантом, Г. Сковородою, В. Соловйовим, П. Юркевичем. Цікаво, що ці учені об'єктивно наголошували на тому, що молодій людині від природи органічно притаманний життєвий оптимізм, віра в світле майбутнє, себе і свої сили. Однак гостра потреба у візуалізації успіху, віри, щастя, достатку актуалізує потребу сис-

темного виховання життєрадісності і формування педагогічного оптимізму «відчуття себе у майбутньому» (висловлювання А. Макаренка).

Педагогічний оптимізм як константа набув поширення завдяки творчості славетного педагога-гуманіста В. Сухомлинського. Керуватимемося його визначенням сутності педагогічного оптимізму (лат. *optimus* — найкращий) ґрунтується на радості, завдяки чому розкривається творчий та інтелектуальний потенціал дитини [1]. Педагог наголошував увагу на тому, що педагогічний оптимізм характеризують віра в радісне майбутнє, успіх, схильність людини бачити радість і добре довкола. Місія сучасного викладача полягає, на наш погляд, у вдумливій допомозі молодій людині навчитися бачити своє майбутнє хорошим, відчувати душевне піднесення. В. Сухомлинський писав: «Вихователь, буває, сам не розуміючи, що коїть, підрубє коріння оптимізму... Оптимізм — це ніби чарівне кольорове скло, крізь яке навколишній світ здається дитині великим чудом. Дитина не просто бачить і розуміє, вона емоційно оцінює, вона любить, захоплюється, дивується, ненавидить, прагне стати на захист добра проти зла...» [2]. Ці думки не втрачають актуальності в наш час.

Розглядаючи проблему формування педагогічного оптимізму ресурсами історії педагогіки, порівняльної педагогіки, педагогіки вищої школи, зазначимо, що студент — майбутній фахівець — може осмислити і проектувати досягнення визначних мислителів і педагогічної практики з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків. Так, під час опанування тем, присвячених вивченню творчої спадщини Г. Сковороди викладач акцентує увагу на тому, що найбільш поширені уявлення про оптимізм знайшли відображення у фольклорі, міфології і художніх творах. Г. Сковорода розробляв концепти власної педагогічної системи з християнських позицій, глибокого знання історії і культури українського народу. Просвітник був переконаний у тому, що основою педагогіч-

ного оптимізму є гармонізація мікрокосму і макрокосму. Саме відчуття гармонії дає змогу людині осмислити і реалізувати сенс життя, відчути життя у всій повноті життєтворчості цілісної людини, яка сердечно ставиться до себе і світу [3].

Варто акцентувати увагу сучасних молодих людей на тому, що просвітник цю гармонію не зводив до інтелектуальності, ідеальності, звернення розуму до етики, чистої моралі або аскези, чи — навпаки — прагнення задоволення надпотреб. Така гармонія не є й чиста релігійність, чи емоційне піднесення духу, або розумова довіра і урегульованість поведінки на цих засадах. Гармонія з позицій педагогічного оптимізму — це постійно реалізована потреба людини в діяльності, що веде до емоційного, інтуїтивного, соціального розвитку і вказує на життєвість внутрішньої сили. Викладач вищої школи має зважати на той факт, що гармонія задля педагогічного оптимізму не завжди визначається віком людини. Та її корені виходять з дитинства, коли закладається фундамент для сприйняття людиною довкілля, визначання місця і ролі в ньому. У віці молодості ця гармонія дає сили для досягнення значущого для особистості і суспільства результату (соціальний, нормативний аспект успіху), у віці змужніння така гармонія дає відчуття причетності до етносу, вітчизняної ментальності.

У програмі курсу з історії педагогіки гносеологічні імперативи Г. Сковороди студенти осмислюють через аналіз переконань Г. Кониського, який був наставником Г. Сковороди. Педагог пропагував ідею, що помірність є умовою досягнення людиною щастя. Важливим вважаємо той факт, що ці думки про Г. Кониський використав під час розробки Інструкції «Про порядок викладання предметів у всіх класах...» Києво-Могилянської академії.

У праці «Моральна філософія, або Етика» Г. Кониський досить глибоко для свого часу дослідив природу людини, визначив складну структуру людської активності, яка має мету, відповідно дібрані засоби її досягнення, матеріалізований пред-

мет для її досягнення — добро. Слушним є міркування просвітника про те, що моральний вибір і вчинок людини залежать від її волі. Воля, уважає він, не є вільною від розуму, втілює практичні розумові рішення. Досконалим є такий моральний вчинок, що ґрунтується на гармонії розуму і волі людини. Внутрішня гармонія людини залежить від згоди між розумом і волею, від діяльності відповідно до обраної мети. Загальною метою ж людської діяльності є благо. Вище благо «приготував людині Бог» [4]. Але є й земне благо пов'язане з життєдіяльністю людини. Таке благо може бути істинним і уявним: перше — це духовні добродетності, здоров'я, сили людини; друге — це те, що властиве не людині, а її оточенню (гроші, багатство, почесні). Взагалі благом вважається все, що стало для людини бажаним: наявність здоров'я, доблесті, продовження роду, почуттєвих насолод, відчуття благополуччя та щасливої долі. Однак усе це має бути у помірних межах. Людина має прагнути насолоди, але не повинна перетворювати її на самоціль. Г. Кониський також був проти проповідання морального ідеалу, оскільки такі проповіді здатні знищити цінності людського життя. Філософсько-етична концепція, розроблена професорами Києво-Могилянської академії, є візитівкою українського бароко, у межах якої зростала філософія серця, що заклала методологічну основу формування педагогічного оптимізму.

Г. Сковорода, який творчо успадкував просвітницькі традиції Києво-Могилянської академії, у центр свого вчення поставив людину. Основою духовно-морального зростання людини визначив серце. Сміслом і метою виховних впливів, на думку просвітника, є виховання в молодій людині почуття вдячності Богові, батькам, природі, людям. Саме вдячність Г. Сковорода вважав мірилом духовно-морального вдосконалення. Людина, здатна бути вдячною навіть ворогам, може досягти спокою душевної гармонії, так званого «веселія сердечного» [3]. Вивчення цих моментів завжди викликає у сучас-

них студентів щирі і розважливі роздуми, зміну усталених моделей оцінки себе і оточення.

Зазначимо тут, що на противагу Просвітництву і раціоналізму XVIII століття Г. Сковорода створив вчення про серце, як надрозумові глибини людської душі. Серце — це безодня людської душі, через яку відкривається божественна безодня, тому «безодня кличе безодню», через пізнання себе людина пізнає Бога. Серце, а не розум виступає джерелом бажань, почуттів і думок. Але людське серце є засобом пізнання, саме у ньому повинні з'єднатися розум і віра, розум і воля людини. Г. Сковорода обґрунтував ідеї кордоцентризму, якими ми зараз пишаємось і вважаємо, що це суто національне надбання — настільки вони відповідають нашим уявленням про істинну моральність людини, її духовність, узгоджуються з ментальністю українців.

Г. Сковорода твердив: якщо щастя та істина можливі, то не десь і колись, а тут і зараз. Щастя треба знайти, ось чому головне завдання — пізнати самого себе. Пізнання людиною самої себе є кінцевою умовою щастя кожної особистості й усього суспільства [3]. Однак для самопізнання одних знань мало, потрібне добре серце, висока моральність — основа педагогічного оптимізму.

Щікаво, що багато ідей Г. Сковорода викладав мовою образів, символів. Методом розроблення проблем духовного зростання, формування оптимізму він обрав пошук і протиставлення суперечностей, антитез. Для Г. Сковороди увесь світ є просякнутим протилежностями: життя — смерть, світло — тінь, безглуздя — мудрість, плач — сміх, безчестя — слава, лютість — милість, початок — кінець тощо. Усе в світі рухається між протилежностями у кільці, початком якого є відпадання від Бога, а кінцем — повернення до нього. Саму філософію він розумів, як уміння жити в Богові, у гармонії з природою, у мирі з людьми і власною совістю. «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, — то

й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія», — стверджував Г. Сковорода [3]. З любові до людини Бог дав їй все необхідне, вважав мислитель. Причому все, що потрібне, зробив легким, а важке — непотрібним. Найпотрібнішим для людини є щастя, «мир душевний», доступний усім, бо полягає в пізнанні себе як образу Божого. «Поглянь у себе», тобто пізнай себе — це основна теза Г. Сковороди як фундатора педагогічного оптимізму.

Вчення Г. Сковороди спрямоване на пошук шляху, що веде до дійсної людини, до щастя, до уподібнення людини Богу. Людська доля залежить від природних нахилів, а тому у кожній людині є нахил до «сродної» собі справи. Для досягнення внутрішнього спокою і миру потрібно додержуватися правила про «сродність, жити у злагоді зі своїм характером, з власною природою, не силувати свої схильності і обдарування. Тому не втратив актуального звучання образ Г. Сковороди нерівної рівності, адже усі люди є лише тінню справжньої людини, усі рівні перед Богом, але всі є різними, тому що мають свою власну натуру. Єдиною метою всіх людей є наближення до Бога, але кожна людина має свій шлях до Бога, своє призначення.

Ще одне принципове положення Г. Сковороди — всепроникнення моралі, розширення меж її функціонування на усе суспільство, на кожную особистість. У такий спосіб філософ стверджував гуманістичну можливість людини жити за совістю незалежно від матеріального стану чи роду діяльності. Основою моральною константою просвітник визначив вдячність. Таким чином, Г. Сковорода продовжує і розвиває національну традицію просвітництва і духовного зростання особистості.

Література

1. *Сухомялинский В.А.* Духовный мир школьника (подросткового и юношеского возраста). Киев : Рад. шк., 1961. С. 5–14.
2. *Сухомялинский В.А.* О воспитании. Киев : Рад. шк., 1975. С. 14.
3. *Сковорода Г.С.* Світ ловив мене, та не впіймав / Упоряд. В. В. Кравця. Харків : Фоліо, 2006. 607 с.
4. *Конисский Г.* Собрание сочинений Г. Конисского, архиепископа Белорусского, с портретом его и жизнеописанием. СПб. : Б. и, 1835. Ч. 1–2.

24.10.2019